

Mit hozott 1917 októbere a Szovjetunió uráli népeinek?

Oroszország ún. más fajú népeinek sanyarú sorsáról bőségesen tudomást szerezhethünk mind az oroszok, mind az Oroszföldön megfordult idegenek műveiből. Az oroszokra is százféle teher nehezedett, de a nem orosz két-szeresen sújtotta a cári zsarnokság. A földesúr és a csinovnyikok a pénzét szipolyozták, az egyház pedig a lelkére pályázott, erőszakkal térítették, zaklatták, ha nem volt keresztény, mint pl. számos uráli nép. Nem csoda hát, ha tömegesen fogtak fegyvert, s elkeseredetten küzdöttek az oroszokkal együtt a cárok önkénye ellen, ha erre alkalom nyílt. Votják, cseremisiz és mordvin nyelvrokonaink özönlöttek Sztjepan Razin és Pugacsov zászlaja alá. De ezek a háborúk, s a kisebb felkelések is mind, mind elbuktak, és utána a megtorlás nem maradt el. Éberren vigyáztak, nehogy ilyesmi még egyszer megismétlődjék. A kazányi professzor, I. I. SZMIRNOV könyvéből megtudhatjuk, hogy hajdanában a cseremisiz nem lehetett kovács, nehogy fegyvert kalapáljon az üllőjén. Alsóbbrendűségét azzal is éreztették vele, hogy az orosz városlakókkal nem ülhetett egy asztalhoz, s tilos volt nekik pálinkát és dohányt venni.¹

A más fajúakat sújtó igazságtalanságok ellen felemelte szavát az orosz szellemi élet számos haladó gondolkodású képviselője. Az uráli népek lakóhelyei közül több a cári hatóságok kedvelt száműzetési helyei közé tartozott. Így például a cseremiszeké, votjákoké, de különösen a zord éghajlatú zürjén vidék.

A cári kormány szabadelvű eszméi miatt Vjatkába (Kirov) száműzte A. J. HERZENT, az orosz forradalmi demokraták egyik vezető egyéniségét, aki különösen a votjákokat ért méltánytalanságokról emlékszik meg nagy együttérzéssel.²

KOROLENKO, a nagy orosz prózaíró pedig a múlt század 90-es éveiben az emberáldozással vádolt sztarij multani votjákok provokatív perében szállt síkra az ártatlanul megvádoltak mellett, s bátor írásainak nagy része volt abban, hogy a per felmentő ítélettel zárult.

A Nagy Októberi Forradalom célkitűzéseiben az elsők között szerepelt az Orosz birodalom nemzetiségeit ért évszázados igazságtalanságok megszüntetése, hogy ne legyen többé különbség ember és ember között, azért mert más nyelven beszél, vagy más a bőrének a színe. LENIN ezt írta erről nem sokkal a forradalom után: „Mi a nemzetek önkéntes szövetségét akarjuk, olyan szövetséget, amely nem túrná meg egyik nemzet erőszakosságát sem a másikkal szemben, olyan szövetséget, amely a legteljesebb bizalmon, a testvéri egység

¹ L. Az uráli népek történelme és műveltsége. Bp. 1966, 269 l.

² L. i. m. 223—80. l.

világos tudatán, teljesen önkéntes megegyezésen alapulna.” (LENIN művei 30. 289 l.)

Később a Szovjetunió alkotmányának 123. §-a így iktatta törvénybe ezeket a célkitűzéseket:

„A SzSzKSz polgárainak egyenjogúsága — nemzetiségükre és fajukra való tekintet nélkül, a gazdasági, állami, kulturális, társadalmi és politikai élet területén — megingathatatlan törvény.

A polgárok jogainak bármilyen közvetlen vagy közvetett korlátozását vagy ellenkezőleg, a polgárok közvetlen vagy közvetett előnyökben való részesítését faji és nemzeti hovatartozásuk alapján, valamint a faji vagy nemzeti felsőbbrendűség vagy gyűlölet és lenézés bárminő hirdetését a törvény bünteti.”

Hogy a felemelkedés micsoda új útjait nyitotta meg a forradalom a világrésznyi birodalom orosz és nem orosz népei előtt, azt az uráli népek tollforgató fiai is megértették. МИКАЈ, a cseremisiz költő, így köszöntötte a forradalmat mindjárt kitörése után.

Революцийым моқтымо муру

Күшычын-күшычын йўксö чонгешта,
 Ший-шөртнө гай шулдыржо йолгыжеш;
 Ушан вуйжым рўзалтен, ўшанен пелешта —
 Кава помыш йўкшö ден йонгыжалтеш.
 Онгыр гае йўкшö, порсын гае йылмыже —
 Мален кийше калыкым помыжалтарыш.
 Омвел дене кенета южиктыже
 «Мо тыгае?» — манылден, өрмалгыш.
 Илен-толын, йонгыжалтын, олян-олян
 Шинча гычын шем чора велалте;
 Ынде волгыдым раш ужын, мо күлеш шемерлан —
 Пуналт илыше йылмыже рончалте —
 Күшычынат йолгыжеш, йўксö, чонгештен,
 Нойымыжымат ок шинче — йывыртен;
 Тўнямбал калык порыжым умлен,
 Пагалалза лўмжым поро мут ден
 (1917 ий)

A költemény magyarul Képes Géza műfordításában így hangzik:

A forradalom dicsérete

G. Mikaj verse

Magas eget, magas eget hattyú hasítja,
 Színezüstként szikrázik a szárnya.
 Okos fejét megrázza, hangja szól sivitva,
 A magas ég megzendül szavára.
 Nyelve mint a selyem, hangja éles, tiszta,
 A nép ébredve hunyorog és bámul —
 „Mi az?” — kérdi — a hang riogat és biztat
 S feltépi az alvót nehéz álmából.

Telt az idő, múlt az idő s íme lassacskán
 Szemünkről lehullt a fekete hályog.
 Mi kell a szegénynek: tisztán láttuk most már,
 Nyelvünk nem hebeg, fejünk nem kóvályog.
 Egek alatt a hattyú ragyog röptében:
 Dehogy is fárad el, dalol örömeiben.
 Földkerekség népe, javadat megértve
 Áldjad ezt a hattyút, úgy tekints a fénybe!

(1917)

Oroszország, ahogy emlegetni szokás, a népek börtöne volt. A forradalom azonban megnyitotta a börtönök ajtaját, s nyelvrokonaink a többi szovjet-unióbeli néphez hasonlóan az anyagi és szellemi felemelkedés útjára léptek.

Eszembe jut az az idős cseremiszi asszony, akivel néhány évvel ezelőtt találkoztam. Elmondta, hogy a forradalom előtt járt iskolába és nagyon szeretett volna tovább tanulni. Apja elvitte Malmizs városába, hogy beírassa a gimnáziumba (talán az első cseremiszi gimnazista lány lett volna), de a lányt nem vették fel, mert csak cseremiszi ruhája volt. Cseremiszi ruhában pedig nem lehetett gimnáziumba járni. Ma négy felnőtt gyereke van, mind a négy felső iskolát végzett.

Az Októberi Forradalom óta félévszázad telt el. Legméltóbban úgy emlekezünk meg e jeles dátumról, ha vázlatosan áttekintjük azt az utat, amelyet rokon népeink ezalatt megtettek. Ezt az áttekintést elsősorban kulturális szempontból végezzük, sőt ezen belül is főként szűkebb szaktudományunk eredményeit kísérik figyelemmel.

Kezdjük a sort legközelebbi nyelvrokonainkkal, a vogulokkal és osztjakkokkal. Mindkettő azon népek közé tartozik, amelyek a legelmaradottabb körülmények között éltek a forradalom kitörésekor. Az orosz és zürjén prémkereskedők kihasználták a vogulok és osztjokok jóindulatát és gyámoltalanságát, s így hatalmas vagyonokra tettek szert.

A voguloknak a szovjet hatalom megteremtése előtt nem volt írásbeliségük. A múlt század második felében lefordítottak ugyan nyelvükre néhány vallásos könyvet (1908-ban pedig NYIKANOR püspök egy N. JA. BAHTYAROV nevű vogul segítségével abécés könyvet is szerkesztett a vogulok számára, de a múlt század utolsó éveiben készített statisztika szerint mindössze 453 vogul tudott írni-olvasni, s ezek is főként kondaiak voltak.

A valódi értelemben vett vogul írásbeliség azonban 1930–31-től datálódik, mikor megnyíltak a vogul nemzetiségi iskolák. A vogul írásbeliség megteremtésében nagy szerepet játszott a leningrádi Északi Népek Intézete (Институт народов Севера). Ebben az intézetben dolgozta ki V. N. CSERNYECOV, a kiváló szovjet régész a vogul ábécét, és tankönyvet is szerkesztett. Ez az első írás a latin ábécén alapult, s 1936-ig volt használatban. Ezután tértek át a cirillbetűkre. Természetesen az olyan vogul hangok számára, amelyek nincsenek meg az oroszban, néhány új jelet kellett beiktatni. Megindult a szószvai nyelvjáráson alapuló irodalmi nyelv kialakítása, mivel a legtöbb vogul ezt a nyelvjárást beszéli.

Ezután számos könyv jelent meg vogulul. Elsősorban tankönyvek, de hozzákezdtek az orosz irodalom fordításához is (CSEHOV, GORKIJ, MAJAKOVSKIJ).

1930-ban óriási területen (558000 km²) megalakult a Hanti-Manszi Nemzetiségi Körzet, amelynek a központja az Irtis partján épült városka,

Hanti-Manszijszk. Az itteni tanítóképzőben nevelik a vogul és osztják tanítókat.

A vogulok közül többen a mi tudományterületünkön is szép eredményeket értek el. Így pl. M. P. VAHRUSEVA, a leningrádi Herzen Intézet előadója. Ő az 1958-ban Leningrádban megjelent vogul—orosz szótár társszerzője. Tudtommal az ő nevéhez fűződnek az első vogul nyelvű költészeti próbálkozások is. A vogul nyelv kutatásában azonban J. I. ROMBANGYEJEVA ért el olyan eredményeket, amelyek nemzetközi elismerést szereztek számára. 1954-ben látott napvilágot orosz—vogul szótára, s a közeljövőben várjuk a vogul—orosz rész megjelenését, amely az eddigi legterjedelmesebb vogul szótár lesz.

A vogul irodalomban is sokat ígérő tehetség bukkant fel. A fiatal JUVAN SESZALOV verseivel és prózai műveivel, melyek tárgyukban és hangulatukban is vogulok, Szovjetunió szerte ismertté vált. (Képes Géza számos versét magyarra is lefordította).

Az osztjákoknál a forradalom után a vogulokhoz hasonló módon indult meg a kulturális fejlődés. Náluk is először latin ábécén alapuló írást dolgoztak ki. Nagy nehézséget okozott, hogy a főbb osztják nyelvjárások annyira eltérnek egymástól, hogy nemigen értik meg egymást a különböző nyelvjárásokon beszélők, s így kénytelenek több irodalmi nyelvet kifejleszteni.

Az osztják nyelvnek is van osztják anyanyelvű európai szintű kutatója N. I. TYERJOSKIN személyében, aki különösen a keleti osztják nyelvjárások feltárásával szerzett érdemeket. 1961-ben jelent meg tollából *Очерки диалектов хантыйского языка* címen egy sokat ígérő sorozat első kötete.

Említettük fentebb, hogy a vogulok-osztjákok kulturális központja Hanti-Manszijszk. Nagy szerepet játszik azonban a vogul és osztják magasabb képesítésű pedagógusok nevelésében a leningrádi Herzen Intézet néven ismert pedagógiai főiskola. Itt a vogul és osztják hallgatók nemcsak elsőrendű képzést kapnak anyanyelvük kiváló szakértőitől, de messzemenő anyagi támogatásban is részesülnek. Egyike ez azon erőfeszítéseknek, amelyek arra irányulnak, hogy a vogulok, osztjákok minél előbb pótolják évszázados elmaradásukat. Szülőföldjük, Szibéria természeti kincseinek kiaknázása különösen az utóbbi évtizedekben öltött hatalmas méreteket. Ezzel kapcsolatosan vasutak épülnek, egyik napról a másikra ipari települések keletkeznek, s a tajga embere közvetlen kapcsolatba kerül napjaink technikai fejlődésének eredményeivel és az európai kultúrával.

Mivel szaktudományunk keretei mindinkább urálivá szélesednek, meg kell itt emlékeznünk szamojéd nyelvrokonainkról is. Ha a rokonság fokát vennénk alapul, lentebb kerülne rájuk a sor, de lakóhelyük, életkörülményeik folytán az obi-ugorok után kíváncsiak. Ők is hasonló hanyattatásokon mentek át az utóbbi századok során, mint a vogulok és osztjákok. Többször keltek fel teljesen kilátástalanul a hódítók és saját kizsákmányolóik ellen. Az enycek és nganaszánok száma a történelmi viszontagságok és a pusztító járványok következtében a forradalom idejére már néhány száz főre csappant.

A XIX. század folyamán hittérítők megkísérelték, hogy ábécés könyveket állítsanak össze, vallásos könyveket és törvényrendeleteket fordítsanak le ezekre a nyelvekre, elsősorban nyenyecre és szelkupra, a számbelileg legjelentősebb szamojéd népek nyelvére. A misszionáriusoknak azonban nem volt meg a kellő nyelvészeti felkészültsége, s nem tudtak kiigazodni a szamojéd nyelvek meglehetősen bonyolult fonémarendszerében. Így aztán annyira eltorzították a szavakat, hogy a nyenyeczek, de még inkább a szelkupok nem

ismertek rá bennük anyanyelvükre. Így ezeknek a próbálkozásoknak nemigen volt gyakorlati jelentősége, s a misszionárius iskolát kijárt szamojédok száma is jelentéktelen volt.

A fiatal szovjethatalomnak a szamojédok esetében még nagyobb erőfeszítéseket kellett tennie, mint az obi-ugoroknál. A szamojédok lakóhelye még távolabb esett a civilizált világtól, kietlenebb, s az éghajlata is zordabb, a lakosság pedig még elmaradottabb körülmények között élt.

Mivel a szamojéd írásbeliség megalapozására irányuló előző próbálkozások sikertelennek bizonyultak, a szovjetkorszak elején a szamojéd nyelvek kutatói kénytelenek voltak éveket a helyszínen tölteni, ahol a nyelv tanulmányozásával, néprajzi, népköltészeti és lexikális anyag gyűjtésével foglalkoztak. Hosszas munka eredményeképpen sikerült tisztázni a szamojéd nyelvek fonémarendszerét, ennek alapján megszerkesztették az ábécét, s kiválasztották azokat a nyelvjárásokat, amelyek alapjául szolgálhattak a kialakuló írásbeliségnek. A 30-as évek elején napvilágot láttak az első nyenyec és szelkup ábécés könyvek, s ettől kezdve hatalmas fejlődésnek indult az anyanyelvi iskolai oktatás.

A szamojédok nemzeti jogai az adminisztratív területi felosztásban is kifejezésre jutottak. 1929—1930-ban megalakult a Nyenyec, továbbá a Jamal-Nyenyec és a Tajmir Nemzetiségi Körzet, s így a szamojédok többsége egységes közigazgatás alá került.

Megindult a nemzeti irodalom fejlődése, újságok jelentek meg, sőt a képzőművészet terén is érdemleges alkotások születtek.

Szaktudományunk területén is feltűnt egy tehetséges fiatal kutató, A. P. PIRERKA, de sajnos korai halála miatt nem válthatta be a hozzá fűzött reményeket.

A szamojéd pedagógusok is a leningrádi Herzen Intézetben nyernek magasabb képesítést.

A régebben rénszarvas csordáik után vándorló nomád szamojédok letelepítése terén komoly eredményeket értek el. Az állam jelentős anyagi támogatással járult hozzá a vállalkozás sikeréhez. A pásztorok, akik ma is kénytelenek hónapokon át távol lenni otthonuktól, nem szakadnak el a világtól. Időről időre felkeresik őket a *vörös csunok*, ezek a rénszarvas vontatta sajtáságos művelődési otthonok, s gondoskodnak róla, hogy az újságok, hírek eljussanak a tundra legtávolabbi sarkába is.

A Szamojédföld gazdag nikkell, rézzel, kobalt, szén és platina kincseinek a kiaknázása is megkezdődött, s a létrejött új ipari centrumok, tengeri kikötők mindinkább rányomják bélyegüket erre a vidékre.

Ezután térjünk ismét vissza a finnugorokhoz. A zürjéneknél egészen más problémákkal találkozunk, mint az obi-ugor és a szamojéd népeknél. A zürjének már a XIV. században felvették a kereszténységet, s PERMI SZENT ISTVÁN jóvoltából kezdetét veszi náluk az ún. abur ábécés írásbeliség, s így a magyar után a zürjéneknek vannak az uráli népek között a legrégebbi írásos emlékei. A régi zürjén írás a XVII. századig élt (szélesebb körben ugyan sose terjedett el, használata nemigen terjedt túl az egyházi fordításokon). A régi zürjén írást a XVII. században kiszorította a cirill betűs orosz ábécé, az időközben elavult, nehezen érthető ópermi irodalmi nyelv helyét a komi-zürjén foglalta el.

A XIX. században már egy-két zürjén tudós és író is akad. Így pl. G. SZ. LITKIN (1835—1906), aki számos olyan történeti és nyelvészeti-munka

szerzője, amelyek mindmáig megőrizték tudományos jelentőségüket. Foglalkozott az ópermi írásbeliséggel, zürjén nyelvtant, szótárakat írt, s sokat fordított oroszról zürjénre, ill. zürjénről oroszra. Az általa használt, cirillbetűs zürjén írás fonematikus elveken alapult. Hasonló elveket vallott a kiváló zürjénköltő, J. A. KURATOV (1837—1875). Mindketten a sziszolai nyelvjárást használták. A forradalom után a vicsegdai nyelvjárás vált az irodalmi nyelv alapjává.

Ha a nemzeti kultúra jelentősebb kibontakozását meg is akadályozta a cárok oroszosító törekvése, a zürjének gazdasági viszonyai nem voltak lényegesen rosszabbak a velük szomszédos oroszokénál, s az írni-olvasni tudás tekintetében sem maradtak el tőlük. Így a forradalom idején kedvezőbb alapokról indult meg a fejlődésük, mint számos más nyelvrokonunknál.

1921 augusztusában autonóm terület létesült a zürjén lakta vidéken, amely 1936-ban autonóm köztársasággá alakult.

A forradalom után megkezdődött a széleskörű anyanyelvi iskolai oktatás. Érdekes, hogy éppen a zürjéneknél, ahol igen jelentős volt az írásos hagyomány, volt a legnagyobb ingadozás az írásbeliség alapjául elfogadandó normák tekintetében. Néhány évig a latin ábécét is használták, míg végül a 30-as évek végén rátértek az orosz írásra, csak megtoldották néhány speciális jellel.

A permják nyelvjárást beszélő zürjén népeesség külön nemzetiségi területben tömörült, amely 1925-ben alakult meg.

A szépen fejlődő irodalom és a művészetek más ágai mellett a zürjén sőt a finnugor nyelvészet művelése is magas fokot ért el. A zürjén nyelv kiváló kutatója volt a nemrég elhunyt A. SZ. SZIDOROV, a nyelvtudomány doktora. Nemzetközi viszonylatban is nagy elismerésnek örvend V. I. LITKIN, akinek több munkája nélkülözhetetlen kézikönyv számunkra. Litkin szépirodalmi tevékenysége is jelentős. Többek közt magyar irodalmi alkotásokat is fordított zürjénre. A nagy tudományos fejlődést illusztrálja az is, hogy a Szövjet Tudományos Akadémia 1944-ben kirendeltséget létesített Sziktivkarban, amely később fiáláléva alakult át.

A zürjének legközelebbi rokonainak, a votjákoknak a történelme hányatottabb volt, mint a zürjéneké. Évszázadokon át nehezedett rájuk a tatár iga, amiben a zürjéneknek nem volt része. A forradalom is elesettebb állapotban találta őket, mint a zürjéneket. Első írásos emlékeik is csak a XVIII. századból származnak. Ettől fogva alkalmazták a cirill ábécét a votják nyelvre, s a zürjénektől eltérően ennek használatában a forradalom után sem mutatkozott ingadozás. A XIX. század utolsó negyedében napvilágot látnak az első votják nyelvű szépirodalmi zsengek. Ezekben lényegében már egységes helyesírást találunk, csak a nyelv nem egységes még, ki-ki a saját nyelvjárásán ír. A votják irodalmi nyelv a forradalom szülötte.

Egy tekintetben voltak csak kedvezőbb helyzetben a votjákok, mint a zürjének: votjákul 1874—1912-ig elég tekintélyes számú iskolai és más könyv jelent meg a Kazányi Misszionárius Társaság kiadásában (a társaságot a Volga-vidék mohamedán és pogány lakosságának a megtérítésére hozták létre). Így a votjákoknál a forradalom idején jóval többen voltak, akik valamelyes anyanyelvi műveltséggel rendelkeztek, mint a zürjéneknél. A forradalom a votjákoknak is meghozta az autonómiát. 1920 novemberében megalakult a Votják Autonóm Terület, amely 1932-ben az udmurt nevet vette fel, s 1934-ben pedig átalakult autonóm köztársasággá. A kulturális fejlődés hasonló mérvű, mint a zürjéneknél. A votják nyelven megjelent könyvek példányszáma sok milliót tesz ki, s kb. 30 újság jelenik meg votjákul.

A votják múlt, a nyelv és az irodalom kutatásával külön tudományos intézet foglalkozik, az ifjú votják pedagógusok képzésére pedig két pedagógiai főiskola létesült a köztársaság területén.

A forradalom után kiteljesedő irodalomnak már klasszikusnak számító képviselői vannak, például KUZEBAJ GERD, KEDRA MITREJ, D. A. MAJOROV stb.

A votják nyelvészek közül leginkább talán P. N. PEREVOSCSIKOV munkásságát emelhetnénk ki. Számos votják nyelvész szerezte meg a kandidátusi fokozatot.

A cseremisiz nép sorsa sokban hasonló volt a votjákokéhoz. Ők is végigszenveték a tatár rabság évszázadait, hogy utána az orosz cároknak fizessék ismét századokon át a rájuk rótt jaszakot.

A cseremisiz nép nyomoráról, a köztük pusztító népbetegségekről, amelyek közül talán legelterjedtebb volt a trachoma, a nagyfokú írástudatlanságról (a cseremisiz lakosság tízegynehány százaléka tudott írni, olvasni a forradalom előtt) bőven olvashatunk a régebbi leírásokban. 1953—1966-ig nyolc alkalommal fordultam meg hosszabb-rövidebb időre a cseremisizeknél, így róluk közvetlen tapasztalatból számolhatok be. Joskar-Ola, a mai főváros helyén a forradalom idején a két és félezer lakosú Carevokoksajszk állt. A templom és a börtön épületén kívül alig volt más kőház a városkában. Joskar-Ola ma százezres modern város, amely gyors ütemben fejlődik tovább. Itt van a cseremisiz kulturális élet központja. A város közepén áll a cseremisiz nemzeti színház impozáns épülete, ahol moszkvai és leningrádi színművészeti főiskolát végzett művészek játszanak. A cseremisiz rádió innen sugároz naponként néhány órás cseremisiz műsort, s a falvakban gyakorlatilag minden házban van legalább vezetékes rádió. A televízióadó is évek óta működik. A televíziós készülék a városban közönséges, s a falusi nép között is terjed. Az utóbbi tíz évben minden cseremisiz faluba bevezették a villanyt. Minden cseremisiz gyerek iskolába jár. Még folytathatnám a felsorolást, de izelítőnek talán ennyi is elég.

A cseremisiz írásbeliség kezdetei a XVIII. századra nyúlnak vissza, de csak a múlt század második felében nyílt meg néhány egyházi iskola, ahol cseremisizül is tanítottak. A cseremisiz irodalom első napvilágot látott próbálkozásai a jelen század elejéről datálódhatnak. A forradalom előtt a cseremisizeknél is ki-ki elsősorban a saját nyelvjárását használta. A hegyi és mezei cseremisiz irodalmi nyelv a forradalom után alakult ki. A két irodalmi nyelv egybeolvadására viszont az utóbbi másfél évtized folyamán történtek komoly erőfeszítések.

A cseremisizek autonóm területe 1920 novemberében alakult meg, s 1936-ban lett autonóm köztársasággá.

A cseremisiz szó művészei közül említsünk meg két klasszikus író: Sz. G. CSAVAJNT és M. SKETANT, az élők közül pedig M. KAZAKOV Lenin-díjas költőt. A fiatalon elhunyt ERIK SZAPAJEV megírta a 60-as évek elején az első cseremisiz operát.

Szaktudományunk cseremisiz művelői közül pedig a polihisztor V. M. VASZILJEVRÓL, N. T. PENGITOVÉRÓL, a fiatalabbak közül pedig I. SZ. GALKINRÓL és L. P. GRUZOVÉRÓL kell megemlékeznünk. Különösen ez utóbbi szerzett fonetikai kutatásaival nemzetközi elismerést.

A mordvin nép az utolsó nyelvrokonaink közül, amely a permiekhez és a cseremisizekhez hasonló utat tett meg. A mordvin műveltség is a forradalom

után bontakozik ki. Fáradságos munkával kidolgozták az erzá és a moksa irodalmi nyelv normáit. A mordvin az első a nem régi kulturális múltra tekintő uráli népek közül, amelynek egyeteme van, s ahol finnugor tanszék működik. Különösen az utóbbi években indultak meg olyan nagy jelentőségű kiadványsorozatok, amelyeket örömmel üdvözöl minden finnugor kutató. Eddig három kötet jelent meg a mordvin nyelvjárások leírását közlő sorozatból, egy kötet eljutott már hozzánk a nyolc kötetre tervezett mordvin népköltészeti gyűjteményből, megjelent M. J. JEVSZEJEV, a kiváló mordvin tudós munkáinak és népköltészeti gyűjtésének öt kötetnyi válogatása, egy öt kötetes mordvin-orosz szótár munkálatai pedig folyamatban vannak.

A szovjet korszak mordvin nyelvészei közül elsősorban M. N. KOLJAGYENKOV, N. F. CIGANOV és a fiatal A. P. FEOKTYSZTOV munkásságát kell kiemelnünk.

A mordvinok szétszórtsága miatt csak 1930-ban sikerült megalakítani a Mordvin Autonóm Területet, amely aztán 1934-ben lett autonóm köztársaság.

Ezzel végére is értünk azon nyelvrokonaink felsorolásának, akiknél a forradalom óta eltelt félévszázad alatt ment végbe nemzetté válásuk minden lényeges momentuma. Autonómiát kaptak, lerakták az egységes nemzeti nyelv alapjait, s fejlődésnek indult náluk a tudomány, az irodalom és a művészetek más ágai. Megszűnt az írástudatlanság, s az anyagi felemelkedés terén is jelentős eredmények születtek. Felnőtt egy új tudós-nemzedék, akik közül nem egy nemzetközi tekintélyre tett szert a mi szaktudományunk területén is.

Azoknak az uráli népeknek a fejlődése, amelyekre az alábbiakban kerítünk sort, több szempontból különbözik az eddigiektől.

Nem szóltunk még a karjalaiakról. A forradalom után ők is autonómiát kaptak. A Karjalai Finn Autonóm SzSzK 1923-ban létesült meg, s 1940-ben szövetségi köztársasággá lépett elő. Mivel azonban adottságai folytán nem tudott megfelelni a szövetséges köztársaságokkal szemben támasztott gazdasági és kulturális feltételeknek, 1960-ban ismét autonóm köztársasággá alakult. Eleinte kísérleteztek a karjalai nyelv irodalmivá tételével, de később felhagytak vele, s a finn irodalmi nyelvet vezették be. Különben jelentős a köztársaság Suomi-finn lakossága is. Petrozavodszkban 1940-ben egyetem létesült, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának pedig filiáléja van a városban. A karjalai nyelv kutatóin kívül más rokonnyelveknek is akadtak itt kiváló művelői, például M. HÄMÄLÄINEN a vepszének és G. KERT a lappnak.

1940 óta Észtország is felvételt nyert szövetséges köztársaságként a Szovjetunió népei közé. Az észtek mögött több évszázados, tekintélyes kulturális múlt állt már ekkor európai szintű szépirodalommal stb. Azok az eredmények, amelyeket az utóbbi negyedszázad során elértek, a földkerekség leghaladottabb népei közé emelték őket. Itt most azonban elégedjünk meg annak a szerepnek a méltatásával, amit Észtország az uráli nyelvtudomány területén betölt a Szovjetunióban. Az uráli nyelvtudománynak két jelentős góca van Észtországban. Egyik az ősi Tartui Egyetem finnugor tanszéke, másik pedig az Észt Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Intézete. Mindkét helyen számos kiváló uráli nyelvész dolgozik. Elsősorban azt a munkát kell kiemelni, amit az észtek a Szovjetunió kisebb finnségi nyelveinek, a vótnak, livnek, vepszének és az izsor nyelvnek a kutatásában elértek. Ezenkívül kiváló szakemberei vannak náluk a lappnak, a mordvinnak és a cseremis-

nek, sőt az utóbbi években a szamojéd nyelvekre is kiterjesztették érdeklődésüket.

Külön ki kell emelni azt a szerepet, amelyet a Tartui Egyetem finnugor tanszéke a kisebb uráli népek nyelvészeinek képzésében betölt. Csak azutóbbi évek folyamán öt cseremisiz védte meg kandidátusi disszertációját a Tartui Egyetemen. PAUL ARISTE professzor áldozatos munkáját kell itt elsősorban kiemelnünk, aki szíve ügyének tekinti a kisebb uráli népek nyelvészeinek nevelését.

Fentebb említettük már a vótokat, liveket, vepszéket, lappokat. Ezeknek a népeknek úgy alakult a történelme, hogy az Októberi Forradalom idejére annyira megfogyatkoztak — a vótok száma például ma csak néhány tucatnyi —, hogy nemzeti kultúrájuk kifejlesztésére már nem futotta az erejükből. Nyelvüket persze szabadon használhatják, s ők is részesei annak az anyagi, politikai és kulturális felemelkedésnek, amelyet az Októberi Forradalom hozott a Szovjetunió népeinek. Elsősorban az észtek és a petrozavodszki akadémiai filiálé kutatói mindent elkövettek, hogy tanulmányozzák ezeknek a népeknek a nyelvét, s összegyűjtsék anyagi és szellemi kultúrájuk értékeit. Az észteknél például kilométer számra készítettek vót nyelvű magnetofon felvételeket.

Az eddigiekben azt a fejlődést igyekeztünk hézagosan vázolni, amit a Szovjetunió uráli népei megjártak a forradalom óta eltelt 50 esztendő alatt.

Végezetül még egy a szaktudományunk szempontjából öröndetes momentumról kell megemlékeznünk. Bár az uráli népek a magyarok kivételével az Orosz birodalom területén éltek, az uráli nyelvtudománynak kevés figyelemre méltó orosz művelője akadt. Igaz, hogy az Orosz Akadémia hathatósan támogatta például SJÖGREN, WIEDEMANN, CASTRÉN és mások kutatásait.

A forradalom után megváltozott a helyzet. Ma már sok orosz származású uráli nyelvészt tartunk számon. Említsünk meg itt néhányat a legkiválóbbak közül: D. V. BUBRIH, B. A. SZEREBRENNYIKOV, A. I. POPOV, N. M. TYERES-SENKO, s a fiatalabbak közül A. K. MATVEJEV.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Nyelvtudományi Intézetében külön osztály létesült az uráli nyelvek kutatására, a Leningrádi Egyetemen pedig évtizedek óta finnugor tanszék működik.

A Nagy Októberi Forradalom ötvenéves évfordulója nemcsak a Szovjetunió, de az egész haladó emberiség ünnepe. Legtöbbet azonban mégis Oroszország egykori elnyomott nemzetiségei, köztük uráli nyelvrokaink, köszönhetnek ennek a forradalomnak. Nagy ünnepükön mi is együtt vagyunk velük.

BERECZKI GÁBOR

